
Financijska pismenost građana u Hrvatskoj

ZNANSTVENI ČLANAK

Maja Vehovec*
Edo Rajh**
Ivona Škreblin Kirbiš***

Sažetak

U radu se ispituje financijska pismenost građana Hrvatske u dobi od 18 do 65 godina starosti na reprezentativnom uzorku stanovnika na regionalnoj razini (NUTS-2). Upitnik je kreiran na bazi OECD-ovog upitnika za financijsku pismenost radi međunarodne usporedivosti, ali uz prilagodbu nacionalnim uvjetima. Istraživanje je provedeno telefonskom anketom. Testirane su regionalne razlike u financijskoj pismenosti i razlike u socio-demografskim obilježjima populacije. Rezultati istraživanja su pokazali da financijska pismenost nije značajno ovisna o regionalnoj pripadnosti. Razlike u financijskoj pismenosti mogu se bolje objasniti drugim socio-demografskim varijablama, u prvom redu obrazovanjem, dohotkom kućanstva i radnim statusom.

Ključne riječi: financijska pismenost, financijsko obrazovanje, Hrvatska

JEL klasifikacija: D14, D18, G28, I28

* Maja Vehovec, znanstvena savjetnica u trajnom zvanju, Ekonomski institut, Zagreb, e-mail: mvhovec@eizg.hr.

** Edo Rajh, znanstveni savjetnik, Ekonomski institut, Zagreb, e-mail: erajh@eizg.hr.

*** Ivona Škreblin Kirbiš, viša predavačica, Zagrebačka škola ekonomije i managementa, e-mail: ivona.skreblin@zsem.hr.

1. Uvod¹

U ovom radu istražujemo financijsku pismenost građana Republike Hrvatske s ciljem empirijskog testiranja socio-demografskih razlika. U medijima se često provlači teza da su hrvatski građani financijski nepismeni, ali takve izjave nisu potkrijepljene empirijskim dokazima. Stoga se ovim istraživanjem žele prikupiti dokazi o statusu financijske pismenosti hrvatskih građana. Uz to, namjera je ovog istraživanja da putem diseminacije rezultata ispitivanja podigne opću razinu javne svijesti o potrebi provođenja i testiranja nacionalne razine financijske pismenosti kao i planiranja financijske edukacije. Provedena se anketa temelji na poznatoj OECD-ovoj anketi (OECD INFE, 2011; 2012) kojom se testira financijska pismenost te koja je brojem i sadržajem pitanja prilagođena ispitanicima u Hrvatskoj. Anketa je provedena na nešto manjem uzorku ispitanika u odnosu na sveobuhvatna nacionalna ispitivanja financijske pismenosti, ali se pritom pazilo na reprezentativnost uzorka.

Svrha ovog istraživanja je višestruka. Prva je da se prikupe podaci koji opisuju razinu financijske pismenosti građana te da se oni predstavljaju javnosti radi podizanja osjetljivosti i opće svijesti populacije o ovoj temi. Druga je da se temeljem rezultata ankete dobije uvid u to koja dodatna pitanja specifična za Hrvatsku u budućnosti treba uključiti u anketu radi kvalitetnijeg mjerenja financijske pismenosti. Naime, OECD preporučuje da svaka zemlja uključi neku bitnu socio-demografsku varijablu ili sadržajno pitanje ključno za gospodarsko stanje ili kulturu zemlje u kojoj se istraživanje provodi.

U radu se koristi termin financijska pismenost koju OECD (OECD, 2005: 13) opisuje kao "proces u kojem financijski potrošači/ulagači poboljšavaju svoje razumijevanje financijskih proizvoda i koncepata te putem informacija, uputa i/ili objektivnih savjeta razvijaju potrebne vještine i sigurnost kako bi postali svjesniji financijskih rizika i prilika, kako bi mogli donositi utemeljene odluke, kako bi znali gdje se obratiti za

¹ Rad se temelji na istraživanju provedenom u okviru projekta za Klub Ekonomskog instituta, Zagreb (<http://www.eizg.hr/hr-HR/Ocjena-financijske-pismenosti-u-Hrvatskoj-1397.aspx>).

te međunarodnu usporedbu i mjerenje napretka u narednim vremenskim periodima.

U promicanju financijske pismenosti najveći su utjecaj imale međunarodne organizacije kao što su OECD, Svjetska banka i Europska komisija. OECD je među prvima započeo širenje ideje i zagovaranje potrebe za financijskom pismenošću i financijskim opismenjavanjem u svojim članicama. Projekt financijskog obrazovanja započeo je 2003. godine kao odgovor na rastući interes članica za unaprjeđenje financijske pismenosti potrošača. OECD je osnovao međunarodnu mrežu za financijsko obrazovanje (International Network on Financial Education – INFE). Mreža organizira međunarodne konferencije i razmjenu informacija o programima, inicijativama, problemima i istraživanjima na temu financijskog obrazovanja. Osim toga mreža prikuplja podatke i istraživanja, zalaže se za priznavanje međunarodnih standarda te osigurava vodiče, upute i koordinaciju za one koji se tek uključuju u programe financijske edukacije. Temeljem njihovog međunarodnog iskustva identificiraju se i promoviraju primjeri najbolje prakse. Do 2011. godine 15 zemalja izmjerilo je financijsku pismenost svojih građana: Albanija, Armenija, Britanski Djevičanski Otoci, Češka, Estonija, Irska, Južnoafrička Republika, Mađarska, Malezija, Norveška, Njemačka, Peru, Poljska, Turska i Ujedinjeno Kraljevstvo (Atkinson i Messy, 2012). Do 2015. godine pridružile su se i druge zemlje te je dosad ukupno 30 zemalja poslalo podatke o financijskoj pismenosti. Međutim, nisu sve zemlje voljne objaviti svoje podatke javno te stoga ne postoji pregled financijske pismenosti za svih 30 zemalja. Svjetska banka druga je međunarodna organizacija koja se sustavno bavi temom financijske pismenosti (Xu i Zia, 2012; Carpena et al., 2011).

U Hrvatskoj do početka 2015. godine nije provedeno nacionalno testiranje financijske pismenosti za populaciju stariju od 18 godina. U suradnji s OECD-om, centar PISA (Programme for International Student Assessment) u Hrvatskoj je u sklopu redovitog PISA testa za 2012. godinu uključio modul o financijskoj pismenosti te je ona testirana na petnaestogodišnjim ispitanicima srednjih škola (Braš Roth et al., 2014). Rezultati su pokazali da petnaestogodišnjaci u Hrvatskoj imaju značajno nižu financijsku

2. Pregled literature

Velik dio stručne literature o ovoj temi odnosi se na popularno pisane knjige u izdanju OECD-a (OECD, 2005; 2008; 2011; 2013; 2014). U znanstvenoj je literaturi tema financijske pismenosti "mlada", jer je većina članaka objavljena tek u posljednjih desetak godina. Za istraživanja se koriste različite baze podataka, kao što je na primjer Anketa o potrošnji kućanstava, ali i druge nacionalne ili međunarodne ankete. U ovom se radu koristi anketa koju je razvio OECD i koja mjeri razinu financijske pismenosti. Stoga je i pregled literature usmjeren uglavnom na ona istraživanja koja mjere financijsku pismenost, a manje na kauzalnost financijske pismenosti u odnosu na štednju općenito, štednju za mirovinu, dug i zaduženost ili u odnosu na ponašanje prema riziku.

Istraživanja su pokazala da je financijska pismenost stanovništva važna za sve zemlje bez obzira na njihovu razvijenost. Tako su Lusardi i Mitchell (2011) pokazale da većina stanovništva u razvijenom dijelu svijeta nije upoznata čak ni s najosnovnijim ekonomskim konceptima potrebnim za donošenje odluka o razumnoj štednji i investicijama te su ustanovile nisku financijsku pismenost stanovništva SAD-a. Autorice su utvrdile da se slabija informiranost posebno vezuje uz osobe s nižim dohotkom i nižim stupnjem obrazovanja te je značajnije prisutna kod žena i manjinskih zajednica. Nadalje, istraživanje je pokazalo da mjerenje financijskog znanja putem skupa istih pitanja u različitim zemljama ukazuje na općenito nisku razinu financijske pismenosti bez obzira na razvijenost financijskih tržišta i načina na koji je organiziran mirovinski sustav u tim zemljama. Također spol i dob ispitanika značajno obilježavaju financijsku pismenost u svim zemljama u uzorku. Žene imaju manje financijskog znanja kao i stariji dio populacije. Planiranje mirovine pokazalo se kao dobra aproksimativna varijabla financijske pismenosti.

Atkinson i Messy (2012) usporedile su rezultate financijske pismenosti u 14 zemalja. Istraživanje je pokazalo da je u više zemalja moguće primijeniti istu grupu pitanja na temelju kojih se kreiraju jednostavni pokazatelji financijske pismenosti. Postoji značajan prostor za unaprjeđenje

financijske pismenosti. Troškove zbog lošije financijske pismenosti teško je izračunati, a trebalo bi ih usporediti s troškovima ulaganja u financijsko obrazovanje. Kauzalnost između financijskog znanja i ekonomskog blagostanja je područje koje je otvoreno za daljnja istraživanja. Isto tako, postoji širok prostor za istraživanja veza između financijskog znanja, troškova i koristi, jer troškovi ulaganja u financijsko obrazovanje moraju biti učinkoviti.

Najnovije istraživanje o financijskoj pismenosti u odnosu na rizik (Lusardi, 2015) fokusirano je na dio financijske pismenosti koji mjeri znanje i ponašanje prema riziku i diversifikaciji rizika. Empirijska ocjena pokazuje da financijska pismenost odnosno razumijevanje rizika ima učinka na planiranje mirovine i pažljiviju štednju. Autorica smatra da je dio znanja i ponašanja prema riziku izuzetno važan dio financijske pismenosti, jer su financijske odluke i odluke o štednji usko povezane s upravljanjem rizikom. Slabija pismenost ugrožava sposobnost upotrebe financijskih instrumenata na individualnoj i poslovnoj mikrorazini te ima posljedice i na funkcioniranje cjelokupnog financijskog tržišta.

Hrvatska je bila obuhvaćena jedino istraživanjem Svjetske banke (Rutledge, 2010) koja je uspoređivala zaštitu potrošača i financijsku pismenost u devet zemalja. Tim se istraživanjem pokazalo da su zaštita potrošača i financijska pismenost i u razvijenim zemljama na niskoj razini, kao i u zemljama u razvoju, a financijska kriza iz 2008. godine osvijestila je potrebu za zaštitom potrošača u pogledu financijske pismenosti. Istraživanje u sklopu projekta PISA (Braš Roth et al., 2014) donijelo je nova saznanja o financijskoj pismenosti srednjoškolaca.

3. Ciljevi i metodologija istraživanja

Glavni cilj istraživanja je bio ispitati postoje li regionalne razlike u financijskoj pismenosti hrvatskih građana, a dodatni ciljevi odnosili su se na ispitivanje odnosa socio-demografskih karakteristika i financijske

se na sedam vrsta ponašanja: pažljivo razmatranje može li si osoba priuštiti nešto prije same kupovine, plaćanje računa na vrijeme, nadgledanje financija, postavljanje dugoročnih financijskih ciljeva, aktivnu štednju, način odabira financijskog proizvoda, (ne)posuđivanje novca za pokrivanje životnih troškova. Ukupan rezultat na komponenti ponašanja kreće se od 0 do 9⁴ pri čemu viši rezultat znači racionalnije financijsko ponašanje.

Okvir 1. Financijska pismenost – pitanja i točni odgovori

Komponenta: znanje

1. Zamislite da je neka osoba dobila poklon od 1.000 kn, ali treba čekati godinu dana prije nego može koristiti novac, pri čemu je stopa inflacije 5 posto. Za tih godinu dana bit će u mogućnosti kupiti:
- točan odgovor: manje nego se može kupiti danas
- točno odgovorilo: 75,8 posto ispitanika
2. Posudili ste prijatelju 100 kn jedne večeri i on vam idući dan vraća 100 kn. Koliku je kamatu vaš prijatelj platio na ovu pozajmicu?
- točan odgovor: 0 kuna
- točno odgovorilo: 87,2 posto ispitanika
3. Pretpostavimo da 1.000 kuna stavite na štedni račun uz garanciju od 2 posto godišnje kamatne stope. Na račun ne stavljate više nikakav novac niti ga povlačite (banka ne računa nikakvu naknadu). Koliko će na računu biti novaca nakon jedne godine nakon što je uplaćena kamata?
- točan odgovor: 1.020
- točno odgovorilo: 48,4 posto ispitanika
4. Koliko će na tom računu biti novaca na kraju pet godina?
- točan odgovor: više od 1.100 kn
- točno odgovorilo: 46,0 posto ispitanika
5. Investicija s velikim povratom je najvjerojatnije visokorizična.
- točno odgovorilo: 84,4 posto ispitanika
6. Visoka inflacija znači da se životni troškovi ubrzano povećavaju.
- točno odgovorilo: 88,2 posto ispitanika
7. Manje je vjerojatno da ćete izgubiti sav novac ako štednju stavite na više od jednog mjesta.
- točno odgovorilo: 63,2 posto ispitanika

⁴ U provedenom upitniku rezultat bi se trebao kretati između 0 i 7, ali je zbog usporedivosti s OECD-ovom metodologijom rezultat preračunat u skalu od 0 do 9.

Komponenta: stavovi i uvjerenja

1. Nastojim živjeti za danas, a sutra kako bude.
- ne slaže se ili se u potpunosti ne slaže: 71,7 posto ispitanika
2. Nalazim veće zadovoljstvo u trošenju novca negoli u dugoročnoj štednji.
- ne slaže se ili se u potpunosti ne slaže: 40,0 posto ispitanika
3. Novac postoji da bi se trošio.
- ne slaže se ili se u potpunosti ne slaže: 14,9 posto ispitanika

Komponenta: ponašanje

1. Prije kupovine pažljivo razmatram mogu li to sebi priuštiti.
- slaže se ili u potpunosti se slaže: 76,6 posto ispitanika
2. Plaćam račune na vrijeme.
- slaže se ili u potpunosti se slaže: 80,9 posto ispitanika
3. Vrlo pazim na svoje financije.
- slaže se ili u potpunosti se slaže: 75,9 posto ispitanika
4. Postavljam dugoročne financijske ciljeve i nastojim ih dostići.
- slaže se ili u potpunosti se slaže: 50,2 posto ispitanika
5. U posljednjih 12 mjeseci jeste li (osobno) štedjeli novac na bilo koji od sljedećih načina? Uplaćivanje na štedni račun, dao/dala novac obitelji da štedi za mene, kupio/la financijski investicijski proizvod kao npr. dionice, obveznice, u nekom drugom obliku (uključujući kupovinu nekretnine ili slično; ponuđeni odgovori su bili i štednja gotovine kod kuće ili u novčaniku te povećanje iznosa na tekućem računu, no ti odgovori nisu uključeni u aktivnu štednju).
- aktivno je štedjelo: 33,7 posto ispitanika
6. Koja od sljedećih izjava najbolje opisuje način na koji ste zadnji puta odabrali financijski proizvod? Razmatrao/la sam više proizvoda nekoliko različitih tvrtki; razmatrao/la sam nekoliko proizvoda jedne tvrtke.
- pažljiv odabir financijskih proizvoda: 76,6 posto
7. U proteklih 12 mjeseci, jeste li osobno uzimali kredit (odnosno koristili dozvoljeno prekoračenje), te platili kamatu za neku od sljedećih namjena (pokrivanje životnih troškova)?
- neposušivanje novca za ovu namjenu: 41,4 posto

Komponenta znanja je ključna, jer se bodovanjem objektivno mjere točni i netočni odgovori. Ona je ključna i zato jer pitanja u ovom dijelu mogu mjeriti osnovnu, srednju ili višu razinu financijske pismenosti. Mjerenje komponente stavova i uvjerenja ima subjektivna obilježja, a iskazani se stavovi mogu mijenjati. Sve tri komponente zajedno određuju razinu

financijske pismenosti koju je moguće međunarodno uspoređivati, ako se koristi isti upitnik. U skladu s time, takva se *kombinirana* mjera financijske pismenosti računa kao zbroj komponenata znanja, stavova i uvjerenja te ponašanja i može poprimiti vrijednosti od 1 do 22 pri čemu viši rezultat znači veću financijsku pismenost.

S obzirom na postavljene ciljeve i opisani upitnik u radu se testiraju sljedeće hipoteze:

H_{1a-d} = Regionalna pripadnost (NUTS-2 razina) ima značajan utjecaj na: kombiniranu mjeru financijske pismenosti (H_{1a}); komponentu znanja (H_{1b}); komponentu stavova i uvjerenja (H_{1c}); komponentu ponašanja (H_{1d}).

H_{2a-d} = Veličina mjesta stanovanja ima značajan utjecaj na: kombiniranu mjeru financijske pismenosti (H_{2a}); komponentu znanja (H_{2b}); komponentu stavova i uvjerenja (H_{2c}); komponentu ponašanja (H_{2d}).

H_{3a-d} = Dob ima značajan utjecaj na: kombiniranu mjeru financijske pismenosti (H_{3a}); komponentu znanja (H_{3b}); komponentu stavova i uvjerenja (H_{3c}); komponentu ponašanja (H_{3d}).

H_{4a-d} = Spol ima značajan utjecaj na: kombiniranu mjeru financijske pismenosti (H_{4a}); komponentu znanja (H_{4b}); komponentu stavova i uvjerenja (H_{4c}); komponentu ponašanja (H_{4d}).

H_{5a-d} = Obrazovanje ima značajan utjecaj na: kombiniranu mjeru financijske pismenosti (H_{5a}); komponentu znanja (H_{5b}); komponentu stavova i uvjerenja (H_{5c}); komponentu ponašanja (H_{5d}).

H_{6a-d} = Dohodak kućanstva ima značajan utjecaj na: kombiniranu mjeru financijske pismenosti (H_{6a}); komponentu znanja (H_{6b}); komponentu stavova i uvjerenja (H_{6c}); komponentu ponašanja (H_{6d}).

H_{7a-d} = Radni status ima značajan utjecaj na: kombiniranu mjeru financijske pismenosti (H_{7a}); komponentu znanja (H_{7b}); komponentu stavova i uvjerenja (H_{7c}); komponentu ponašanja (H_{7d}).

Hipoteze H_{1a-d} i H_{2a-d} specifično su postavljene u ovom istraživanju, a preostale su hipoteze poznate i navedene u pregledu literature, ali se po prvi puta testiraju na populaciji u Hrvatskoj.

Hipoteze su testirane metodom analize varijance i t-testom.

3.1. Ispitanici

Anketa je provedena telefonski na uzorku od 900 ispitanika: 300 iz sjeverozapadne Hrvatske, 300 iz središnje i istočne (panonske) Hrvatske i 300 iz jadranske Hrvatske. Za svaku regiju izrađen je proporcionalni stratificirani uzorak ispitanika. U anketi je sudjelovalo 49 posto muškaraca i 51 posto žena, a prosječna dob ispitanika bila je 42,5 godine (tablica 1).

Tablica 1. Obilježja uzorka, n=900	
	%
Regija	
Sjeverozapadna Hrvatska	33,3
Središnja i istočna Hrvatska	33,3
Jadranska Hrvatska	33,3
Veličina naselja	
Manje od 3.000 stanovnika	36,2
Od 3.000 do 15.000 stanovnika	22,0
Od 15.000 do 100.000 stanovnika	20,3
100.000 i više stanovnika	20,8
Bez odgovora	0,7
Spol	
Muški	49,0
Ženski	51,0
Dob	
18-24	12,8
25-34	20,8
35-44	20,6
45-54	23,0
55-65	22,9
Obrazovanje	
Osnovna škola i manje	8,2
Srednja škola	63,3
Visoko obrazovanje	28,1
Bez odgovora	0,4
Primanja kućanstva	
5.000 i manje kuna	30,7
5.001-10.000 kuna	34,7
10.001 i više kuna	18,5
Bez odgovora	16,0
Radni status	
Zaposlen	48,3
Nezaposlen	51,2
Bez odgovora	0,5

4. Rezultati istraživanja i diskusija

Utjecaj regionalne pripadnosti ispitanika na pojedine mjere financijske pismenosti testiran je analizom varijance. Od četiri analizirane mjere financijske pismenosti, kod dvije mjere (komponenta znanja i komponenta stavova i uvjerenja) postoje statistički značajne razlike u vrijednostima s obzirom na regionalnu pripadnost ispitanika (pri $p < 0,1$), dok kod dvije mjere (kombinirana mjera i komponenta ponašanja) nisu uočene statistički značajne razlike (tablica 2). Najveću razinu financijske pismenosti mjerenu komponentom znanja pokazuju ispitanici iz sjeverozapadne Hrvatske koji u većoj mjeri poznaju pojmove poput vremenske vrijednosti novca, jednostavnog i složenog kamatnog računa, rizika i povrata ulaganja, inflacije i diversifikacije štednje. U slučaju komponente stavova i uvjerenja najveću razinu financijske pismenosti pokazuju ispitanici iz sjeverozapadne te oni iz središnje i istočne Hrvatske što znači da su oni usmjereniji prema planiranju budućnosti i pažljivijem odnosu prema novcu u odnosu na ispitanike iz jadranske Hrvatske. Iz navedenoga se može zaključiti da su hipoteze H_{1b} i H_{1c} potvrđene, dok su hipoteze H_{1a} i H_{1d} odbačene.

Mjera financijske pismenosti	Regija			ANOVA
	Sjeverozapadna Hrvatska	Središnja i istočna Hrvatska	Jadranska Hrvatska	
Kombinirana mjera	14,27	13,92	13,84	$F=1,70$; $p=0,18$
Komponenta znanja	5,56	5,24	5,33	$F=2,86$; $p=0,06$
Komponenta stavova i uvjerenja	3,23	3,20	3,07	$F=2,59$; $p=0,08$
Komponenta ponašanja	5,43	5,44	5,39	$F=0,07$; $p=0,93$

Tablica 3 prikazuje rezultate analize varijance kojom su se testirale hipoteze o utjecaju veličine mjesta stanovanja na pojedine mjere financijske pismenosti. U slučaju kombinirane mjere i komponente znanja postoje statistički značajne razlike s obzirom na veličinu mjesta u kojemu ispitanici žive (na razini značajnosti $p < 0,01$). U obje navedene mjere financijske pismenosti, financijska pismenost to je veća što je veće mjesto iz kojega ispitanici dolaze. Ispitanici iz većih mjesta znaju više pojmova mjenjenih objektivnim testom znanja što se odražava i u kombiniranoj

mjeri financijske pismenosti. Time su potvrđene hipoteze H_{2a} i $H_{2b'}$, dok su hipoteze H_{2c} i H_{2d} odbačene.

Tablica 3. Utjecaj veličine mjesta stanovanja na financijsku pismenost

Mjera financijske pismenosti	Veličina mjesta stanovanja (broj stanovnika)				ANOVA
	Manje od 3.000	3.000-15.000	15.000-100.000	100.000 i više	
Kombinirana mjera	13,62	14,02	14,27	14,45	F=3,43; p=0,02
Komponenta znanja	5,06	5,43	5,58	5,70	F=6,92; p=0,00
Komponenta stavova i uvjerenja	3,19	3,14	3,11	3,21	F=0,51; p=0,80
Komponenta ponašanja	5,31	5,45	5,55	5,51	F=0,76; p=0,51

Rezultati testiranja hipoteza o utjecaju dobi ispitanika na financijsku pismenost prikazani su u tablici 4. Analizom varijance potvrđene su hipoteze H_{3a} i $H_{3b'}$, a odbačene su hipoteze H_{3c} i H_{3d} . I u slučaju kombinirane mjere i u slučaju komponente znanja, financijska pismenost to je veća što starijoj dobnoj skupini ispitanik pripada. Atkinson i Messy (2012) iznose sličan nalaz prema kojem u većini zemalja u kojima je mjerena financijska pismenost ispitanici u dobnoj skupini između 30 i 60 godina pokazuju najviše razine financijske pismenosti.

Tablica 4. Utjecaj dobi ispitanika na financijsku pismenost

Mjera financijske pismenosti	Dob ispitanika					ANOVA
	18-24	25-34	35-44	45-54	55-65	
Kombinirana mjera	13,35	13,71	13,95	14,27	14,47	F=3,34; p=0,01
Komponenta znanja	4,92	5,25	5,29	5,60	5,60	F=4,30; p=0,00
Komponenta stavova i uvjerenja	3,07	3,22	3,26	3,10	3,18	F=1,50; p=0,20
Komponenta ponašanja	5,21	5,35	5,38	5,42	5,65	F=1,12; p=0,35

Hipoteze o utjecaju spola ispitanika na financijsku pismenost testirane su t-testom (tablica 5). Postoje statistički značajne razlike u vrijednostima kombinirane mjere i komponente znanja s obzirom na spol ispitanika (razina značajnosti $p < 0,01$). U oba slučaja ispitanici muškog spola pokazuju veću razinu financijske pismenosti u odnosu na ispitanike ženskog spola. Muškarci u odnosu na žene znaju više pojmova mjerenih objektivnim testom znanja što se odražava i u kombiniranoj mjeri financijske pismenosti.

I u ovom slučaju nalazi potvrđuju utvrđene rodne razlike u financijskom znanju u gotovo svim zemljama spomenutima u radu Atkinson i Messy (2012). Isto tako, rodne razlike u znanju ne prenose se na varijablu ponašanja u mjerenu financijske pismenosti ni u našem istraživanju ni u istraživanju spomenutih autorica. Kada razmatramo komponentu stava, Atkinson i Messy (2012) utvrđuju da u većini istraženih zemalja postoji i konzistentna rodna razlika u stavu pri čemu žene iskazuju racionalniji financijski stav. To se, međutim, nije potvrdilo našim istraživanjem. Hrvatska u tom smislu nije potpuna iznimka jer ima zemalja poput Albanije i Poljske, u kojima je smjer rodni razlika obrnut, kao i zemalja kod kojih kao i kod nas nisu utvrđene rodne razlike u komponenti stava, poput Armenije i Južnoafričke Republike (Atkinson i Messy, 2012). Time su potvrđene hipoteze H_{4a} i H_{4b} , dok su hipoteze H_{4c} i H_{4d} odbačene.

Tablica 5. **Utjecaj spola ispitanika na financijsku pismenost**

Mjera financijske pismenosti	Spol		t-test
	Muški	Ženski	
Kombinirana mjera	14,43	13,60	t=4,02; p=0,00
Komponenta znanja	5,73	5,03	t=6,35; p=0,00
Komponenta stavova i uvjerenja	3,13	3,20	t=-1,11; p=0,27
Komponenta ponašanja	5,53	5,32	t=1,58; p=0,11

Kod testiranja hipoteza o utjecaju obrazovanja na financijsku pismenost, utvrđeno je postojanje statistički značajnih razlika (razina $p < 0,01$) kod tri mjere financijske pismenosti: kombinirane mjere, komponente znanja i komponente ponašanja (tablica 6). Što je veće obrazovanje ispitanika to je veća i razina financijske pismenosti. Utjecaj obrazovanja na financijsku pismenost utvrđen je i u istraživanju Atkinson i Messy (2012) s time da autorice naglašavaju da ipak u skupini ispitanika nižeg obrazovanja ima pojedinaca s visokim rezultatom financijske pismenosti što znači da visok stupanj obrazovanja nije nužan preduvjet financijske pismenosti. Time su potvrđene hipoteze H_{5a} , H_{5b} i H_{5c} , dok je hipoteza H_{5d} odbačena.

Mjera financijske pismenosti	Obrazovanje			ANOVA
	Osnovna škola ili manje	Srednja škola	Visoko obrazovanje	
Kombinirana mjera	12,62	13,65	15,23	F=33,44; p=0,00
Komponenta znanja	4,45	5,21	6,04	F=35,63; p=0,00
Komponenta stavova i uvjerenja	3,05	3,18	3,19	F=0,72; p=0,49
Komponenta ponašanja	4,97	5,25	5,96	F=14,48; p=0,00

Provedene analize varijance pokazuju da dohodak kućanstva, kao i obrazovanje, utječe na tri mjere financijske pismenosti (razina značajnosti $p < 0,01$). Što je veća razina dohotka kućanstva, to ispitanik pokazuje veću razinu financijske pismenosti mjerenu kombiniranim mjerom, komponentom znanja i komponentom ponašanja (tablica 7). Utjecaj dohotka kućanstva na financijsku pismenost spominje se i u drugim zemljama u kojima je mjerena financijska pismenost (Atkinson i Messy, 2012) te u kojima je zabilježeno da najniža prihodovna skupina pokazuje najnižu financijsku pismenost, iako je veličina tih razlika različita u pojedinim zemljama. U zaključivanju treba biti oprezan jer je dohodak povezan i s drugim socio-demografskim obilježjima za koja je utvrđen utjecaj na financijsku pismenost. No, bez obzira na to velika je važnost podizanja financijske pismenosti kod niže dohodovne skupine ispitanika kako bi ova ugrožena skupina donosila bolje financijske odluke. Time su potvrđene hipoteze H_{6a} , H_{6b} i H_{6c} dok je hipoteza H_{6d} odbačena.

Mjera financijske pismenosti	Dohodak kućanstva (u kunama)			ANOVA
	5.000 i manje	5.001-10.000	10.001 i više	
Kombinirana mjera	13,22	14,11	14,98	F=18,70; p=0,00
Komponenta znanja	5,00	5,40	6,07	F=22,20; p=0,00
Komponenta stavova i uvjerenja	3,13	3,20	3,07	F=1,28; p=0,28
Komponenta ponašanja	5,01	5,52	5,85	F=10,58; p=0,00

Hipoteze o utjecaju radnog statusa ispitanika na njihovu financijsku pismenost testirane su t-testovima (tablica 8). Postoje statistički značajne razlike kod kombinirane mjere i komponente znanja (razina značajnosti

$p < 0,01$) te kod komponente ponašanja (razina značajnosti $p < 0,1$). Zaposleni ispitanici pokazuju veću razinu financijske pismenosti u odnosu na nezaposlene ispitanike jer poznaju više testiranih financijskih pojmova i ponašaju se racionalnije prema novcu i financijskim odlukama. Razlike nema u njihovim stavovima prema planiranju budućnosti i pažljivom odnosu prema novcu. Temeljem navedenih rezultata, hipoteze H_{7a} , H_{7b} i H_{7c} su potvrđene, dok je hipoteza H_{7d} odbačena.

Tablica 8. **Utjecaj radnog statusa na financijsku pismenost**

Mjera financijske pismenosti	Radni status		t-test
	Zaposlen	Nezaposlen	
Kombinirana mjera	14,34	13,69	t=3,16; p=0,00
Komponenta znanja	5,61	5,15	t=4,01; p=0,00
Komponenta stavova i uvjerenja	3,17	3,16	t=0,23; p=0,23
Komponenta ponašanja	5,54	5,31	t=1,76; p=0,08

5. Zaključak

Od sedam analiziranih socio-demografskih varijabli, najveći utjecaj na financijsku pismenost pokazuju varijable obrazovanje, dohodak kućanstva te radni status ispitanika. U sva tri slučaja rezultati su ukazali na postojanje statistički značajnih razlika u tri mjere financijske pismenosti: kombiniranoj mjeri, komponenti znanja i komponenti ponašanja. Statistički je značajan utjecaj veličine mjesta stanovanja, dobi i spola ispitanika na dvije mjere financijske pismenosti: kombiniranu mjeru i mjeru komponente znanja. Važnost obrazovanja, dohotka, dobi i spola potvrđena je i u drugim zemljama (Atkinson i Messy, 2012). Najmanje su izražene regionalne razlike u financijskoj pismenosti. Kod dvije mjere (komponenta znanja i komponenta stavova i uvjerenja) postoje regionalne razlike na razini značajnosti $p < 0,1$.

Rezultati istraživanja ukazuju na zaključak da je financijska pismenost u najmanjoj mjeri ovisna o regionalnoj pripadnosti. Razlike u financijskoj pismenosti mogu se bolje objasniti nekim drugim socio-demografskim varijablama, u prvom redu obrazovanjem, dohotkom kućanstva i radnim

Znanstvena analiza obilježja financijske pismenosti hrvatskih građana može poslužiti nositeljima politike financijskog opismenjavanja građana, koji bi oskudna financijska sredstva (osobito ona iz javnih izvora) trebali usmjeriti na populacijske grupe koje trebaju podići razinu financijske pismenosti. Populacijske grupe obuhvaćene ovim ispitivanjem nisu dobile financijsko obrazovanje kroz redovito školovanje. Uvođenjem modula financijskog obrazovanja u program obaveznog obrazovanja moglo bi se značajno utjecati baš na ranjivije skupine stanovnika. Međutim, za neko vrijeme taj se utjecaj neće osjetiti te su potrebni ciljani obrazovni programi kreirani na popularan način kroz razne komunikacijske kanale.

Ovo je istraživanje također pokazalo da je za Hrvatsku pored uobičajenih pitanja iz OECD-ovog upitnika poželjno dodati socio-demografske informacije o tome je li ispitanik zaposlen u privatnom ili javnom sektoru te je li najvažniji prihod od rada stabilan mjesečni prihod ili on varira s obzirom na odrađeni posao. Uvjereni smo da ova dodatna socio-demografska pitanja značajno utječu na razinu financijske pismenosti. Osim toga, u pitanjima znanja poželjno je uvesti dodatna pitanja o nekim korisnim financijskim proizvodima kao što su na primjer životna osiguranja i devizni tečaj. Posebno je rizik promjene deviznog tečaja utjecao na financijsku situaciju velikog broja građana Hrvatske što znači da se određena znanja stječu iskustveno na bolniji način, ali i da takav način podiže razinu financijske pismenosti. Nažalost, testiranje razine financijske pismenosti u Hrvatskoj nije postojalo prije izbijanja "afere franak" te se dokazi nisu prikupili. No, zato u svakom idućem razdoblju i ponavljanju testiranja financijske pismenosti možemo doći do vrijednih podataka i dokaza koji mogu objasniti promjene u znanju, stavovima i ponašanju građana. Naše istraživanje je pokazalo da su se pitanja koja smo samostalno kreirali pokazala vrijednima pri analizi rezultata. Radi se o pitanjima o tome kako se prate osobni redoviti izdaci ("Jeste li u posljednjih dvanaest mjeseci bili u minusu na tekućem računu u banci?"; "Jeste li koristili dozvoljeno prekoračenje ili uzimali kredit za svakodnevnu potrošnju?"). Pitanje "U kojim okolnostima biste uzeli kredit?" je na primjer pokazalo da bi najveći dio ispitanika uzeo kredit za plaćanje obrazovanja ili usavršavanje što zaista daje optimizma u pogledu financijskog opismenjavanja građana Republike Hrvatske.

Narodne novine, 2015, Nacionalni strateški okvir financijske pismenosti potrošača za razdoblje od 2015. do 2020. godine i Akcijski plan unaprjeđenja financijske pismenosti potrošača za 2015. godinu, *Narodne novine*, br. 11/2015.

OECD, 2005, *Improving Financial Literacy: Analysis of Issues and Policies*, Pariz: OECD.

OECD, 2008, *Improving Financial Education and Awareness on Insurance and Private Pensions*, Pariz: OECD.

OECD, 2011, *Improving Financial Education Efficiency: OECD-Bank of Italy Symposium on Financial Literacy*, Pariz: OECD.

OECD, 2013, *Women and Financial Education: Evidence, Policy Responses and Guidance*, Pariz: OECD.

OECD, 2014, *Financial Education for Youth: The Role of Schools*, Pariz: OECD.

OECD INFE, 2011, *Measuring Financial Literacy: Core Questionnaire in Measuring Financial Literacy: Questionnaire and Guidance Notes for Conducting an Internationally Comparable Survey of Financial Literacy*, Pariz: OECD.

OECD INFE, 2012, *Supplementary Questions: Optimal Survey Questions for the OECD INFE Financial Literacy Core Questionnaire*, Pariz: OECD.

Rutledge, Susan L., 2010, "Consumer Protection and Financial Literacy", World Bank Policy Research Working Paper, br. 5326, Washington, DC: World Bank, http://siteresources.worldbank.org/EXTFINANCIALSECTOR/Resources/Consumer_Protection_and_Fin_LiteracyWPS5326.pdf (pristupljeno 21. siječnja 2015.).

